فصلنامه چشم انداز حسابداری و مدیریت
دوره ۹، شماره ۱۱۷، تابستان ۱۴۰۵ (جلد سوم)

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

بررسی رابطه بین رفتار هزینه ها و سودآوری در شرکت های خانوادگی در شرکت های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران

چشم انداز حسابداری و مدیریت (دوره نهم)
شماره ۱۱۷/ تابستان ۱۴۰۵ (جلد سوم)/ صص ۲۳۳-۲۴۸

الهام یزدان پناه
دانشجوی کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی لیان، بوشهر، ایران. (نویسنده مسئول).
elham.yazdanpanah1@gmail.com
رضا حسینی
استادیار گروه حسابداری، موسسه آموزش عالی لیان، بوشهر، ایران.
hosseinir42@yahoo.com
مهدی قائدی
استادیار گروه مدیریت، موسسه آموزش عالی لیان، بوشهر، ایران.
m.ghaedi61@yahoo.com

چکیده

رفتار هزینه‌ها یکی از عوامل مهم مؤثر بر عملکرد مالی شرکت‌هاست و چسبندگی هزینه‌ها می‌تواند در شرایط کاهش فروش، انعطاف‌پذیری عملیاتی و سودآوری شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. همچنین، ساختار مالکیت خانوادگی می‌تواند از طریق ویژگی‌های حاکمیتی و نحوه تصمیم‌گیری درباره منابع و هزینه‌ها، رابطه میان رفتار هزینه‌ها و سودآوری را تغییر دهد. پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر رفتار هزینه‌ها بر سودآوری شرکت‌ها و بررسی نقش تعدیلگر شرکت‌های خانوادگی در این رابطه انجام شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، توصیفی–علّی است. جامعه آماری پژوهش شامل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده و نمونه پژوهش شامل ۱۱۰ شرکت طی دوره زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ است. داده‌های مورد نیاز از صورت‌های مالی و گزارش‌های منتشرشده شرکت‌ها استخراج و با استفاده از نرم‌افزار ایویوز و روش‌های اقتصادسنجی داده‌های تابلویی مورد تجزیه‌وتحلیل قرار گرفته است. سودآوری شرکت با بازده دارایی‌ها و رفتار هزینه‌ها بر اساس تغییرات هزینه‌های فروش، عمومی و اداری اندازه‌گیری شده و شرکت خانوادگی به‌عنوان متغیر تعدیلگر در مدل پژوهش وارد شده است. نتایج آزمون فرضیه‌ها نشان داد که رفتار هزینه‌ها تأثیر منفی و معناداری بر سودآوری شرکت دارد. همچنین، نتایج نشان داد که با در نظر گرفتن نقش تعدیلگر شرکت‌های خانوادگی، رابطه بین رفتار هزینه‌ها و سودآوری همچنان منفی و معنادار است. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که رفتار نامتقارن و چسبندگی هزینه‌ها می‌تواند توانایی شرکت‌ها در ایجاد سود از دارایی‌های خود را کاهش دهد و ساختار مالکیت خانوادگی نیز در نحوه شکل‌گیری این رابطه نقش دارد. بنابراین، مدیریت مؤثر هزینه‌ها، تعدیل به‌موقع منابع در شرایط کاهش فعالیت و توجه به ویژگی‌های مالکیت خانوادگی می‌تواند در حفظ و ارتقای سودآوری شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران مؤثر باشد.

کلمات کلیدی: رفتار هزینه‌ها، سودآوری شرکت‌ها، شرکت‌های خانوادگی.

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

مقدمه و بیان مسئله

در محیط رقابتی و پویای امروزی، حفظ و ارتقای سودآوری یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی شرکت‌ها به‌ویژه در بازارهای سرمایه است. سودآوری نه تنها نشان‌دهنده کارایی و اثربخشی عملیات واحد تجاری است، بلکه معیاری کلیدی برای ارزیابی عملکرد مدیریت، جذب سرمایه‌گذاران و تداوم فعالیت شرکت به شمار می‌آید. از سوی دیگر، رفتار هزینه‌ها و نحوه واکنش آن‌ها نسبت به تغییرات سطح فعالیت، از جمله عواملی است که می‌تواند بر سودآوری شرکت‌ها تأثیر قابل توجهی داشته باشد. بررسی دقیق رفتار هزینه‌ها، به‌ویژه مفهوم چسبندگی هزینه‌ها، امکان ارزیابی بهتر ساختار هزینه‌ای و تصمیم‌گیری کارآتر را فراهم می‌کند (گلدن[1] و همکاران، ۲۰۲۰).

در این میان، شرکت‌های خانوادگی بخش قابل‌توجهی از ساختار بنگاه‌های اقتصادی را در کشورهای مختلف تشکیل می دهند و ویژگی‌های منحصربه‌فردی از جمله تمرکز مالکیت، کنترل مدیریتی، فرهنگ سازمانی خاص و اهداف بلندمدت دارند. این ویژگی‌ها می‌تواند الگوهای متفاوتی از مدیریت هزینه و در نتیجه سطح متفاوتی از سودآوری را نسبت به شرکت‌های غیردولتی و غیرخانوادگی به وجود آورد. در بازار سرمایه ایران نیز شرکت‌های خانوادگی سهم قابل توجهی از شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران را تشکیل می‌دهند و بررسی رفتار هزینه‌ای و عملکرد مالی آن‌ها از منظر نظری و عملی جایگاه مهمی دارد (آموره[2] و همکاران، ۲۰۲۲).

سودآوری یکی از شاخص‌های کلیدی عملکرد مالی شرکت‌ها محسوب می‌شود و توانایی شرکت در ایجاد بازده مناسب برای سهامداران را نشان می‌دهد. یکی از عوامل مهم تأثیرگذار بر سودآوری، رفتار هزینه‌ها در مواجهه با تغییرات درآمدی و فروش است. مطالعات متعددی نشان داده‌اند که هزینه‌های شرکت‌ها به‌طور نامتقارن به تغییرات درآمدی واکنش نشان می‌دهند؛ به این معنا که هزینه‌ها هنگام کاهش فروش به‌طور کامل کاهش نمی‌یابند، اما هنگام افزایش فروش به سرعت و به میزان بیشتر افزایش پیدا می‌کنند (اندِرسون[3] و همکاران، ۲۰۰۳؛ گلدن و همکاران، ۲۰۲۰). این پدیده که تحت عنوان «چسبندگی هزینه» شناخته می‌شود، یکی از مهم‌ترین عوامل تعیین‌کننده سودآوری شرکت‌ها است و می‌تواند اثر قابل‌توجهی بر تاب‌آوری مالی آن‌ها در دوره‌های رکود اقتصادی داشته باشد.

شرکت‌های خانوادگی، به‌عنوان نهادی که مالکیت و مدیریت آن‌ها در دست اعضای خانواده است، ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارند که رفتار هزینه‌ای آن‌ها را از شرکت‌های غیرخانوادگی متمایز می‌سازد. این ویژگی‌ها شامل تمرکز بر بقای بلندمدت شرکت، ریسک‌گریزی بیشتر، تعارض کمتر میان مالک و مدیر و تمایل به مدیریت محتاطانه منابع مالی است (گومز–مخیا[4] و همکاران، ۲۰۰۱؛ اندِرسون و ریب، ۲۰۰۳؛ آموره و همکاران، ۲۰۲۲). در نتیجه، شرکت‌های خانوادگی ممکن است هزینه‌های خود را در مواجهه با کاهش فروش با شدت بیشتری کاهش دهند و در نتیجه سودآوری خود را در دوران رکود حفظ کنند. مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهند که شرکت‌های خانوادگی در مواجهه با شوک‌های منفی تقاضا نسبت به شرکت‌های غیرخانوادگی انعطاف‌پذیری بیشتری در کاهش هزینه‌ها و حفظ سودآوری دارند (یانگ و همکاران[5]، ۲۰۲۳).

در شرکت‌های خانوادگی، رابطه بین رفتار هزینه‌ها و سودآوری پیچیده و چندوجهی است که تحت تأثیر اهداف اقتصادی و غیر اقتصادی قرار می‌گیرد. تحقیقات نشان می‌دهد که شرکت‌های خانوادگی ممکن است رفتار هزینه‌ای متفاوتی نسبت به

[1] Golden
[2] Amore
[3] Anderson & Reeb
[4] Gomez-Mejia
[5] Yang

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

شرکت‌های غیرخانوادگی از خود نشان دهند (آبودِی و شاست[1]، ۲۰۱۹؛ سبزالی‌پور[2] و همکاران، ۲۰۲۴). به عنوان مثال، برخی مطالعات حاکی از آن است که شرکت‌های خانوادگی بنیان‌گذار، چسبندگی بیشتری در هزینه‌های نیروی کار از خود نشان می‌دهند که می‌تواند منجر به کاهش سودآوری و سرمایه‌گذاری‌های غیرنیروی کار شود (گنوث[3] و همکاران، ۲۰۲۵). این چسبندگی هزینه‌ها، به ویژه در صنایعی با گردش مالی بالای نیروی کار و شدت نیروی کار بالا، مشهودتر است (گنوث و همکاران، ۲۰۲۵).

از سوی دیگر، برخی پژوهش‌ها بیان می‌کنند که شرکت‌های خانوادگی ممکن است در هزینه‌های فروش، عمومی و اداری (SG&A) رفتار ضدچسبندگی از خود نشان دهند، به ویژه زمانی که اعضای خانواده به طور فعال در مدیریت شرکت (به عنوان رئیس هیئت مدیره) مشارکت دارند (آبودِی و شاست، ۲۰۱۹). این رفتار ضدچسبندگی در تضاد با شرکت‌های غیرخانوادگی است که تمایل به چسبندگی هزینه دارند (آبودِی و شاست، ۲۰۱۹). دیدگاه ثروت اجتماعی–عاطفی۴ پیشنهاد می‌کند که اهداف غیرمالی، مانند حفظ هویت و توانایی اعمال نفوذ توسط مالکان خانواده، بر تصمیمات تنظیم منابع و در نتیجه بر رفتار نامتقارن هزینه‌ها در این شرکت‌ها تأثیر می‌گذارد (سبزالی‌پور و همکاران، ۲۰۲۴).

در مورد سودآوری، در حالی که شرکت‌های خانوادگی ممکن است در تولید کارآمدتر باشند، سود اقتصادی آن‌ها لزوماً با شرکت‌های غیرخانوادگی یکسان نیست (گوریز و فومس[5]، ۲۰۱۱). با این حال، برخی مطالعات نشان می‌دهند که شرکت‌های خانوادگی می‌توانند عملکرد مالی بهتری داشته باشند، به خصوص زمانی که بنیان‌گذار هنوز در عملیات شرکت دخیل است، اگرچه این تأثیر با افزایش اندازه شرکت کاهش می‌یابد (پومبو[6] و همکاران، ۲۰۱۲). در اقتصادهای در حال توسعه، استراتژی های تولید خاصی مانند استراتژی تحویل مرتبط با رهبری هزینه، با سودآوری شرکت‌های خانوادگی مرتبط است (آکواه[7] و همکاران، ۲۰۱۱). اهداف متضاد سودآوری و کنترل نیز می‌توانند بر تصمیمات سرمایه‌گذاری تحقیق و توسعه (R&D) تأثیر بگذارند و در نتیجه بر سودآوری بلندمدت شرکت‌های خانوادگی اثر بگذارند (کوتلار[8] و همکاران، ۲۰۱۴).

با وجود اهمیت این موضوع، پژوهش‌های محدودی در ایران به بررسی رابطه رفتار هزینه‌ها و سودآوری در شرکت‌های خانوادگی پرداخته‌اند، به ویژه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران که با شرایط اقتصادی خاص، نوسانات نرخ ارز و فشارهای بازار داخلی روبه‌رو هستند. شناخت نحوه تعدیل هزینه‌ها در این شرکت‌ها و اثر آن بر سودآوری می‌تواند اطلاعات ارزشمندی برای سرمایه‌گذاران، مدیران و سیاست‌گذاران اقتصادی فراهم آورد و راهکارهایی برای افزایش تاب‌آوری مالی و بهبود تصمیم‌گیری مدیریتی ارائه کند (وایس[9]، ۲۰۱۰؛ دنگ[10] و همکاران، ۲۰۲۱).

از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین رفتار هزینه‌ها و سودآوری در شرکت‌های خانوادگی بورس اوراق بهادار تهران انجام می‌شود تا ضمن شناسایی ویژگی‌های رفتار هزینه‌ای این شرکت‌ها، اثر آن بر حفظ یا کاهش سودآوری در مواجهه با تغییرات فروش مورد تحلیل قرار گیرد. این پژوهش می‌تواند خلأ مطالعات داخلی در زمینه تأثیر ساختار مالکیت خانوادگی بر رفتار هزینه و عملکرد مالی شرکت‌ها را پر کند و چارچوبی علمی برای مدیران و تحلیل‌گران فراهم سازد. با

[1] Abudy & Shust
[2] Sabzalipour
[3] Gnoth
[4] Socio-Emotional Wealth
[5] Górriz & Fumás
[6] Pombo
[7] Acquaah
[8] Kotlar
[9] Weiss
[10] Ding

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

توجه به مطالب ارائه‌شده سؤال اصلی این تحقیق این است که آیا رفتار هزینه‌ها بر سودآوری در شرکت‌های خانوادگی تأثیر معناداری دارد؟

چارچوب نظری فرضیه های تحقیق

شرکت‌های خانوادگی به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد ساختاری و مدیریتی خود، رفتارهای مالی و عملیاتی متفاوتی نسبت به شرکت‌های غیرخانوادگی نشان می‌دهند (گومز-مجیا و همکاران، ۲۰۱۱). یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های متمایزکننده این شرکت‌ها، ثروت عاطفی-اجتماعی[1] است که نشان‌دهنده نگرانی‌ها و اهداف غیرمالی خانواده‌ها، مانند هویت سازمانی، کنترل خانوادگی، حفظ میراث و تأمین نیازهای عاطفی اعضای خانواده است (سبزالی‌پور و همکاران، ۲۰۲۴). این اهداف غیرمالی، نقش مهمی در شکل‌دهی رفتار هزینه‌ها در شرکت‌های خانوادگی ایفا می‌کنند و باعث می‌شوند تصمیمات هزینه‌ای این شرکت‌ها با آنچه در شرکت‌های غیرخانوادگی مشاهده می‌شود، تفاوت داشته باشد (آبودی و شاست، ۲۰۱۹). یکی از پدیده‌های مهم در رفتار هزینه شرکت‌های خانوادگی، چسبندگی هزینه[2] است؛ به این معنا که هزینه‌ها هنگام افزایش فروش به میزان کمتری کاهش می‌یابند و این رفتار نشان‌دهنده مقاومت هزینه‌ها در برابر کاهش فعالیت اقتصادی است (سبزالی‌پور و همکاران، ۲۰۲۴). در مقابل، برخی شرکت‌های خانوادگی با مشارکت فعال خانواده در مدیریت، ممکن است رفتار ضد چسبندگی هزینه[3] از خود نشان دهند؛ به گونه‌ای که هزینه‌ها هنگام کاهش فروش بیشتر از هنگام افزایش فروش، افزایش می‌یابند (آبودی و شاست، ۲۰۱۹). این پدیده تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله سطح مالکیت خانوادگی و حضور مدیران عامل خانوادگی شکل می‌گیرد و می‌تواند منجر به افزایش چسبندگی هزینه‌ها در شرکت‌های خانوادگی شود (سبزالی پور و همکاران، ۲۰۲۴).

رفتار هزینه شرکت‌های خانوادگی نهایتاً بر سودآوری آن‌ها تأثیرگذار است (آبودی و شاست، ۲۰۲۵؛ آبودی و شاست، ۲۰۲۲). نظریه‌هایی مانند نظریه نمایندگی[4] و نظریه مباشرت[5] چارچوب مفهومی مناسبی برای توضیح این رابطه ارائه می‌دهند. از دیدگاه نظریه نمایندگی، تضاد بین مالک و مدیر در شرکت‌های خانوادگی کمتر از شرکت‌های غیرخانوادگی است، زیرا مالک و مدیر غالباً یک فرد یا اعضای خانواده هستند. در مقابل، نظریه مباشرت بر تعهد مدیران به منافع بلندمدت شرکت تأکید دارد و نشان می‌دهد که مدیران خانوادگی تمایل دارند اهداف اقتصادی و غیراقتصادی خانواده را همزمان مدیریت کنند (گالاوتی[6] و همکاران، ۲۰۲۵).

در شرکت‌های خانوادگی کوچک‌تر، جایی که حفظ ثروت عاطفی-اجتماعی و میراث خانوادگی اهمیت بیشتری دارد، مزایا و هزینه‌های ناشی از مکانیسم‌های نمایندگی و مباشرت تقویت می‌شود که این امر به نوبه خود بر سودآوری و رفتار هزینه تأثیرگذار است (گالاوتی و همکاران، ۲۰۲۵). علاوه بر این، سودآوری شرکت می‌تواند بر تصمیمات مالی دیگر مانند برنامه‌ریزی مالیاتی تهاجمی تأثیر بگذارد و سطح مالکیت خانوادگی نقش تعدیل‌کننده در این رابطه دارد (مولیا و همکاران، ۲۰۲۴).

[1] Socio-Emotional Wealth - SEW
[2] Cost Stickiness
[3] Anti-Sticky Cost Behavior
[4] Agency Theory
[5] Stewardship Theory
[6] Galavotti

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

به طور کلی، چارچوب نظری رابطه بین رفتار هزینه و سودآوری در شرکت‌های خانوادگی نشان می‌دهد که ویژگی‌های منحصر به فرد این شرکت‌ها، از جمله ثروت عاطفی–اجتماعی، تمرکز مالکیت و حضور فعال اعضای خانواده، می‌تواند رفتار هزینه را تحت تأثیر قرار دهد و به تبع آن، سودآوری و تصمیمات مالی استراتژیک شرکت را شکل دهد. این چارچوب همچنین زمینه را برای آزمون روابط علت و معلولی میان رفتار هزینه، ساختار مالکیت خانوادگی و سودآوری فراهم می‌کند و نقش مهم حاکمیت شرکتی و تصمیم‌گیری خانوادگی در عملکرد مالی شرکت را برجسته می‌سازد.

پیشینه داخلی و خارجی

عبداله زارع و همکاران (۱۴۰۴)، در پژوهشی به بررسی تأثیر مدیریت هزینه بر سودآوری شرکت‌ها پرداختند. هدف پژوهش، بررسی نقش مدیریت هزینه و نظام‌های نوین هزینه‌یابی در بهبود عملکرد مالی شرکت‌ها بود. نتایج نشان داد که مدیریت کارآمد هزینه‌ها و استفاده از روش‌هایی مانند هزینه‌یابی بر مبنای فعالیت و هزینه‌یابی هدف، با بهبود شاخص‌های سودآوری ارتباط دارد. این یافته بیانگر آن است که نحوه رفتار و مدیریت هزینه‌ها می‌تواند در تعیین سطح سودآوری شرکت‌ها نقش مهمی داشته باشد.

انگوتی کلوچه (۱۴۰۴)، در پژوهشی به بررسی نقش زنجیره ارزش، هزینه‌های حمل‌ونقل و فسادپذیری در تعیین قیمت نهایی و سودآوری تولیدکنندگان پرداخت. نتایج نشان داد که افزایش کارایی در مدیریت هزینه‌ها و کاهش هزینه‌های مرتبط با فرآیند تولید و توزیع، موجب کاهش اتلاف منابع و بهبود سودآوری می‌شود. یافته‌های این پژوهش بر اهمیت کنترل و مدیریت رفتار هزینه‌ها در ارتقای عملکرد مالی تأکید دارد.

شکیب و مروت (۱۴۰۴)، در پژوهشی رابطه استراتژی تجاری و سودآوری را با نقش میانجی اعتبار تجاری و تعدیلگری هزینه نمایندگی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران بررسی کردند. نتایج نشان داد که استراتژی تجاری با سودآوری رابطه مثبت و معنادار دارد و هزینه نمایندگی می‌تواند این روابط را تحت تأثیر قرار دهد. این یافته نشان می دهد که ویژگی‌های مدیریتی و ساختاری شرکت و نحوه کنترل هزینه‌های ناشی از تضاد منافع می‌تواند با عملکرد سودآوری شرکت ارتباط داشته باشد.

شجاعی جشوقانی و محمدی خشوئی (۱۴۰۳)، در پژوهشی واکنش مدیران به عدم اطمینان اقتصاد کلان و پیامدهای آن برای سودآوری، هزینه و درآمد شرکت را بررسی کردند. با استفاده از داده‌های شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس تهران، نتایج نشان داد که عدم اطمینان اقتصاد کلان با درآمدها و هزینه‌های عملیاتی شرکت‌ها ارتباط معنادار دارد و تغییر در شرایط اقتصادی می‌تواند سطح سودآوری شرکت‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. این نتایج اهمیت بررسی رفتار هزینه‌ها در شرایط مختلف محیطی و اقتصادی را برجسته می‌کند.

دارابی و ناصری‌نسب (۱۴۰۲)، در پژوهشی تأثیر هزینه‌های نمایندگی، اندازه و ساختار سرمایه بر سودآوری بانک‌های پذیرفته‌شده در بورس تهران را بررسی کردند. نتایج نشان داد که بین هزینه نمایندگی و ساختار سرمایه با سودآوری رابطه معناداری وجود دارد، در حالی که اندازه بانک رابطه معناداری با سودآوری نشان نداد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که ویژگی‌های هزینه‌ای و ساختار مالی شرکت می‌توانند از عوامل مرتبط با تفاوت در سطح سودآوری باشند.

آبودی و شوست (۲۰۲۵)، در پژوهشی به بررسی رفتار هزینه و سودآوری شرکت‌های خانوادگی پرداختند. هدف پژوهش، مقایسه رفتار هزینه‌ای شرکت‌های خانوادگی و غیرخانوادگی و بررسی پیامدهای آن برای سودآوری بود. نتایج نشان داد که شرکت‌های خانوادگی از الگوی رفتار هزینه‌ای ضدچسبنده برخوردارند؛ به این معنا که در زمان کاهش فروش، هزینه‌ها با

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

سرعت بیشتری کاهش می‌یابند. این یافته ارتباط مستقیمی با پژوهش حاضر دارد، زیرا نشان می‌دهد نوع مالکیت خانوادگی می‌تواند با نحوه واکنش هزینه‌ها به تغییرات فعالیت و در نتیجه با سودآوری شرکت مرتبط باشد.

چی[1] و همکاران (۲۰۲۵)، در پژوهشی رابطه سرمایه اجتماعی مدیرعامل و هزینه ضمنی سرمایه را با تأکید بر شرکت‌های خانوادگی چینی بررسی کردند. نتایج نشان داد که ویژگی‌های مدیرعامل در شرکت‌های خانوادگی می‌تواند از طریق کاهش ریسک و بهبود شفافیت اطلاعاتی، هزینه سرمایه را تحت تأثیر قرار دهد. این یافته نشان‌دهنده اهمیت ویژگی‌های حاکمیتی و خانوادگی در شکل‌گیری ساختار هزینه و عملکرد مالی شرکت‌های خانوادگی است.

گیل[2] و همکاران (۲۰۲۵)، در پژوهشی به بررسی رابطه مدیران خانوادگی خارجی، تنوع جنسیتی و هزینه بدهی در شرکت‌های خانوادگی هند پرداختند. نتایج نشان داد که حضور مدیران خانوادگی خارجی و افزایش تنوع مدیریتی با تقویت منابع تأمین مالی داخلی و کاهش هزینه بدهی همراه است. این یافته بیانگر آن است که ساختار مدیریتی و ویژگی‌های خانوادگی شرکت می‌تواند از طریق تغییر هزینه‌های تأمین مالی، عملکرد مالی شرکت را تحت تأثیر قرار دهد.

مورنو–ژنه و گالیزو[3] (۲۰۲۱)، تفاوت‌های بین‌نسلی در مدیریت کسب‌وکارهای خانوادگی و تأثیر آن بر سودآوری را بررسی کردند. نتایج نشان داد که اگرچه تفاوت سودآوری میان نسل‌های مختلف محدود است، اما نسل‌های دوم و بعدی از نظر حرفه‌ای‌سازی مدیریت و بین‌المللی‌سازی تفاوت‌هایی با نسل اول دارند. این یافته نشان می‌دهد که ساختار مالکیت و ویژگی های مدیریتی شرکت‌های خانوادگی می‌تواند با نحوه مدیریت منابع و عملکرد سودآوری ارتباط داشته باشد.

اولوبئی[4] (۲۰۲۰)، در پژوهشی تأثیر شیوه‌های مدیریت دانش بر سودآوری کسب‌وکارهای خانوادگی را بررسی کرد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیونی نشان داد که مدیریت دانش رابطه مثبت و معناداری با سودآوری شرکت‌های خانوادگی دارد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که نحوه مدیریت منابع و فرآیندهای داخلی در شرکت‌های خانوادگی می‌تواند در بهبود عملکرد مالی و افزایش سودآوری نقش داشته باشد.

فرضیه‌های پژوهش

با توجه به مبانی نظری و پیشینه پژوهش ارائه‌شده، فرضیه‌های پژوهش به شرح زیر تدوین شده‌اند:

فرضیه اول: رفتار هزینه‌ها بر سودآوری شرکت تأثیر معناداری دارد.

فرضیه دوم: رفتار هزینه‌ها بر سودآوری شرکت با توجه به نقش تعدیل‌گر شرکت‌های خانوادگی تأثیر معناداری دارد.

روش پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها، توصیفی–همبستگی است؛ زیرا به بررسی رابطه میان متغیرها می‌پردازد و از منظر طرح پژوهش، در زمره مطالعات پس‌رویدادی (Ex-Post Facto) قرار می‌گیرد، چرا که در آزمون فرضیه‌ها از داده‌های تاریخی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران استفاده شده است. روش استنتاج در بیان مشاهدات نمونه‌ای توصیفی و در تعمیم مشاهدات به جامعه آماری، تحلیلی–استقرایی است.

[1] Qi
[2] Gill
[3] Moreno-Gené & Gallizo
[4] Olubiyi

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است. برای انتخاب نمونه پژوهش از روش نمونه‌گیری حذفی سیستماتیک استفاده شده است؛ بدین ترتیب که ابتدا شرایط لازم برای ورود شرکت‌ها به نمونه تعریف و سپس شرکت‌های فاقد این شرایط از جامعه حذف شدند. این معیارها عبارت‌اند از:

- قبل از سال ۱۳۹۷ در بورس تهران پذیرفته‌شده باشند و سهام آن‌ها از ابتدای سال ۱۳۹۷ مورد معامله قرار گرفته باشد.
- به‌منظور افزایش قابلیت مقایسه، سال مالی آن‌ها منتهی به ۲۹ اسفندماه باشد.
- جزء شرکت‌های واسطه‌گری مالی، بیمه‌ای، سرمایه‌گذاری، هلدینگ، بانک‌ها یا لیزینگ‌ها نباشند (به دلیل تفاوت ماهیت عملیات).
- اطلاعات مورد نیاز پژوهش درباره آن‌ها در دسترس باشد و در بازه زمانی پژوهش تغییر سال مالی نداده باشند.

با اعمال این معیارها بر جامعه ۵۰۵ شرکتی پذیرفته‌شده در بورس در پایان سال ۱۴۰۳، تعداد ۱۱۰ شرکت به‌عنوان نمونه نهایی پژوهش باقی ماند. با توجه به استفاده از روش توصیفی–همبستگی، نمونه‌گیری آماری اضافی صورت نگرفته و جامعه غربالگری‌شده به‌طور کامل به‌عنوان نمونه انتخاب شده است. بر این اساس، مشاهدات پژوهش طی بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ به ۷۷۰ سال–شرکت (۷ سال × ۱۱۰ شرکت) بالغ می‌شود.

جدول (۱): روند غربالگری جامعه آماری

ردیف	معیار	تعداد
۱	تعداد کل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس در پایان سال ۱۴۰۳	۵۰۵
۲	کسر: شرکت‌های غیرفعال در قلمرو زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۲	(۱۶۶)
۳	کسر: شرکت‌های پذیرفته‌شده پس از سال ۱۳۹۷	(۷۲)
۴	کسر: هلدینگ‌ها، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، واسطه‌گری مالی، بانک‌ها و لیزینگ‌ها	(۴۲)
۵	کسر: شرکت‌های با تغییر سال مالی یا سال مالی غیرمنتهی به اسفند	(۵۳)
۶	کسر: شرکت‌های فاقد اطلاعات کامل	(۲)
۷	تعداد نهایی شرکت‌های نمونه	۱۱۰

داده‌های مورد نیاز پژوهش با روش کتابخانه‌ای و مراجعه به اسناد و مدارک، از صورت‌های مالی حسابرسی‌شده، یادداشت‌های توضیحی، سامانه کدال و پایگاه‌های اطلاعاتی بورسی نظیر ره‌آورد نوین و تدبیرپرداز گردآوری شده است.

نحوه سنجش متغیرها

- ✓ متغیر وابسته: سودآوری شرکت
- ✓ متغیرهای مستقل: رفتار هزینه
- ✓ متغیرتعدیلگر: شرکت‌های خانوادگی
- ✓ متغیرهای کنترلی: اندازه شرکت– رشد فروش– بازده دارایی‌ها– اهرم مالی

مدل آماری

برای انجام فرضیه‌های پژوهش از مدل زیر استفاده می‌کنیم (آبودی و شاست، ۲۰۲۵):

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

معادله (۱):

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 CS_{it} + \beta_2 FF_{it} + \beta_3 CS_{it} * FF_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 Growth_{it} + \beta_6 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$$

جدول (۲): تعریف عملیاتی و نحوه اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	نوع متغیر	نحوه اندازه‌گیری
سودآوری شرکت	ROA	وابسته	نسبت سود خالص به مجموع دارایی‌ها
رفتار هزینه‌ها	CS	مستقل	$CSit = \log (SG\&Ai,t/ SG\&Ai,t-1)$ که در آن: CS= رفتار هزینه شرکت i در دوره t SG&A = هزینه های فروش، عمومی و اداری شرکت i
مالکیت خانوادگی	FF	تعدیل‌گر	برابر با متغیر موهومی یک است اگر شرکت از نوع خانوادگی باشد، در غیر این صورت مقدار آن صفر خواهد بود.
اهرم مالی	LEV	کنترلی	نسبت مجموع کل بدهی به کل دارایی
اندازه شرکت	SIZE	کنترلی	لگاریتم طبیعی مجموع دارایی‌ها
رشد فروش	Growth	کنترلی	(رشد فروش در سال جاری – رشد فروش در سال قبل) تقسیم بر رشد فروش در سال قبل

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی پژوهش

در جدول ۳ آمار توصیفی متغیرهای پژوهش، شامل تعداد مشاهدات، میانگین، میانه، انحراف معیار، حداقل، حداکثر، چولگی و کشیدگی، بر اساس ۷۷۰ مشاهده شرکت–سال ارائه شده است. میانگین و انحراف معیار متغیر سودآوری شرکت به ترتیب ۰/۱۳۴۶ و ۰/۱۳۴۳، رفتار هزینه‌ها ۰/۰۶۱۳ و ۰/۰۴۶۵، اندازه شرکت ۱۴/۴۰۴۴ و ۱/۴۶۳۹، رشد فروش ۰/۲۶۳ و ۰/۶۰۷ و اهرم مالی ۰/۵۸۰۵ و ۰/۲۲۱۸ است. از میان ۷۷۰ مشاهده، ۱۱۲ مشاهده (۱۴/۵ درصد) مربوط به شرکت‌های خانوادگی و ۶۵۸ مشاهده (۸۵/۵ درصد) مربوط به شرکت‌های غیرخانوادگی است.

جدول (۳): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش (۷۷۰ مشاهده)

متغیر	نماد	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	چولگی	کشیدگی
سودآوری شرکت	ROA	۰/۱۳۴۶	۰/۱۱۷۰	۰/۱۳۴۳	−۰/۳۲۶۹	۰/۶۲۳۴	۰/۲۶۷۹	۴/۰۸۳۹
رفتار هزینه‌ها	CS	۰/۰۶۱۳	۰/۰۵۶۰	۰/۰۴۶۵	۰/۰۰۰۰	۰/۲۴۳۳	۰/۶۲۳۹	۲/۹۹۱۱
شرکت‌های خانوادگی	FF	۰/۱۴۵۵	۰/۰۰۰۰	۰/۳۵۲۸	۰/۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰	۲/۰۱۱۳	۵/۰۴۵۲
اندازه شرکت	SIZE	۱۴/۴۰۴۴	۱۴/۲۲۰۸	۱/۴۶۳۹	۱۰/۵۳۳۰	۱۹/۷۷۳۹	۰/۸۵۲۵	۴/۳۳۱۰
رشد فروش	Growth	۰/۲۶۳	۰/۱۷۳	۰/۶۰۷	−۰/۹۳۱	۷/۸۱۶	۰/۵۰۵	۵/۱۲۸

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

متغیر	نماد	میانگین	میانه	انحراف معیار	حداقل	حداکثر	چولگی	کشیدگی
اهرم مالی	LEV	۰/۵۸۰۵	۰/۵۹۱۱	۰/۲۲۱۸	۰/۰۱۲۷	۱/۵۶۵۶	-۰/۰۹۵۸	۳/۶۱۱۴

نتایج آمار توصیفی نشان می‌دهد شرکت‌های نمونه از نظر سودآوری، رفتار هزینه‌ها، اندازه، رشد فروش و اهرم مالی از ناهمگونی قابل‌توجهی برخوردارند. چولگی مثبت متغیر رفتار هزینه‌ها بیانگر آن است که در برخی شرکت‌ها شدت این رفتار نسبتاً بیشتر است. همچنین، سهم کمتر مشاهدات مربوط به شرکت‌های خانوادگی (۱۴/۵ درصد) نشان می‌دهد این گروه سهم کوچک‌تری از نمونه پژوهش را تشکیل می‌دهند. مقادیر چولگی و کشیدگی همه متغیرها در بازه قابل‌قبول (بین ۳- و ۳+) قرار دارد که از کیفیت مطلوب داده‌های گردآوری‌شده حکایت دارد و امکان تعمیم نتایج نمونه به جامعه آماری را با اطمینان بیشتری فراهم می‌سازد.

پایایی (مانایی) متغیرها

پیش از برآورد مدل رگرسیونی، لازم است از مانا (ایستا) بودن متغیرها اطمینان حاصل شود؛ زیرا استفاده از متغیرهای نامانا می‌تواند به بروز رگرسیون کاذب و نتایج نامطمئن منجر شود. برای این منظور از آزمون ریشه واحد لوین، لین و چو (Levin, Lin & Chu) استفاده شده است. فرض صفر این آزمون وجود ریشه واحد (نامانایی) و فرض مقابل، مانا بودن متغیر است. نتایج مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد سطح معناداری آماره برای تمامی متغیرهای پژوهش کمتر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین فرض صفر رد شده و همه متغیرهای پژوهش در سطح، مانا هستند.

جدول (۴): نتایج آزمون مانایی (ریشه واحد) متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	آماره آزمون	مقدار احتمال (p)	نتیجه
سودآوری شرکت	ROA	-۱۷/۵۰۷	۰/۰۰۰	پایا (مانا)
رفتار هزینه‌ها	CS	-۷/۵۹۹	۰/۰۰۰	پایا (مانا)
شرکت‌های خانوادگی	FF	-۱۳/۷۸۱	۰/۰۰۰	پایا (مانا)
اندازه شرکت	SIZE	-۱۶/۹۲۶	۰/۰۰۰	پایا (مانا)
رشد فروش	Growth	-۲۰/۰۴۵	۰/۰۰۰	پایا (مانا)
اهرم مالی	LEV	-۲۴۴/۵۷۷	۰/۰۰۰	پایا (مانا)

تحلیل داده‌ها: آزمون پیش‌فرض‌های کلاسیک رگرسیون

اعتبار نتایج حاصل از برآورد مدل رگرسیونی داده‌های تابلویی، منوط به برقراری پیش‌فرض‌های کلاسیک رگرسیون است. در ادامه، نتایج آزمون این پیش‌فرض‌ها برای مدل پژوهش ارائه می‌شود.

عدم وجود خودهمبستگی جمله خطا (باقیمانده‌ها)

این پیش‌فرض بیان می‌دارد که بین جملات باقیمانده رگرسیون، همبستگی وجود نداشته باشد. برای بررسی استقلال باقیمانده‌ها ابتدا از آزمون خودهمبستگی سریالی بروش-گادفری استفاده شد که نتایج آن در جدول ۵ ارائه شده است.

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

جدول (۵): نتایج آزمون خودهمبستگی سریالی بروش-گادفری

نام مدل	نوع آماره	مقدار آماره	سطح معناداری
مدل پژوهش	F(۲ ,۷۶۱)	۲۶۴/۷۷۴۱	۰/۰۰۰

با توجه به آنکه سطح معناداری آماره کمتر از ۰/۰۵ است، فرض صفر مبنی بر عدم وجود خودهمبستگی رد می‌شود و مشکل خودهمبستگی سریالی در مدل تأیید می‌شود. برای رفع این مشکل، با توجه به برآورد مدل به روش اثرات ثابت از تکنیک وقفه زمانی مرتبه اول باقیمانده مدل (RES(-1)) در برآورد نهایی استفاده شده است. پس از این اصلاح، آماره دوربین-واتسون مدل نهایی برابر با ۱/۸۷۲۴ به دست آمد (جدول ۶) که در بازه قابل‌قبول ۱/۵ تا ۲/۵ قرار دارد و بیانگر عدم وجود خودهمبستگی باقیمانده در مدل نهایی برآوردشده است.

جدول (۶): آماره دوربین-واتسون مدل نهایی پژوهش

مقدار آماره	نوع آماره	مدل پژوهش
۱/۸۷۲۴	دوربین-واتسون	مدل پژوهش

ثابت بودن واریانس جمله خطا (باقیمانده‌ها)

یکی دیگر از مفروضات کلاسیک رگرسیون خطی، همسانی واریانس جملات باقیمانده است. برای آزمون این فرض از آزمون بروش-پاگان-گادفری استفاده شده است که نتایج آن در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول (۷): نتایج آزمون ناهمسانی واریانس بروش-پاگان-گادفری

نام مدل	نوع آماره	مقدار آماره	سطح معناداری	نتیجه
مدل پژوهش	F(۶ ,۷۶۳)	۲/۵۶۰۱	۰/۰۱۸۴	ناهمسانی واریانس

با توجه به آنکه سطح معناداری آزمون کمتر از ۰/۰۵ است، فرض صفر همسانی واریانس رد می‌شود و مشکل ناهمسانی واریانس در باقیمانده‌های مدل تأیید می‌گردد. برای رفع این مشکل و دستیابی به برآوردگرهای کارا، مدل نهایی پژوهش با استفاده از روش خطاهای استاندارد پایدار در برابر ناهمسانی واریانس (Robust/GLS) برآورد شده است تا استنباط آماری مبتنی بر آماره‌های t و سطوح معناداری قابل اتکا باقی بماند.

عدم وجود هم‌خطی بین جملات توضیحی

وجود هم‌خطی شدید میان متغیرهای مستقل و کنترلی می‌تواند به بزرگ شدن خطای معیار ضرایب برآوردی و کاهش تعداد متغیرهای معنادار در مدل منجر شود. برای بررسی این مسئله از شاخص عامل تورم واریانس (VIF) استفاده شده است؛ مقادیر کمتر از ۱۰ نشان‌دهنده عدم وجود هم‌خطی مضر است. نتایج جدول ۸ نشان می‌دهد مقادیر VIF برای تمامی متغیرهای توضیحی مدل در بازه مجاز قرار دارد و بنابراین مشکل هم‌خطی جدی در مدل پژوهش وجود ندارد.

جدول (۸): نتایج آزمون عامل تورم واریانس (VIF)

متغیر	نماد	واریانس ضریب	عامل تورم واریانس
رفتار هزینه‌ها	CS	۰/۸۹۲۸۸۹	۱/۱۱۹۹۶۱
رفتار هزینه‌ها × شرکت‌های خانوادگی	CS×FF	۰/۵۱۵۴۰۲	۲/۶۶۵۳۶۱

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

متغیر	نماد	واریانس ضریب	عامل تورم واریانس
اندازه شرکت	SI ZE	۰/۵۱۶۴۲۶	۲/۵۸۹۱۱۲
رشد فروش	Gr owt h	۰/۹۵۴۶۶۵	۱/۰۴۷۴۸۸
اهرم مالی	LEV	۰/۷۶۹۰۷۱	۱/۳۰۰۲۷۱

تحلیل یافته‌ها

پیش از تفسیر ضرایب مدل رگرسیونی، لازم است روش مناسب برآورد داده‌های تابلویی مشخص شود. برای این منظور، ابتدا آزمون F لیمر (چاو) برای انتخاب میان روش داده‌های تلفیقی (Pooled) و روش داده‌های تابلویی، و سپس آزمون هاسمن برای انتخاب میان الگوی اثرات ثابت و اثرات تصادفی انجام شده است.

آزمون تشخیص مدل (آزمون F لیمر / چاو)

در این آزمون، فرض صفر (H0) مناسب بودن روش داده‌های تلفیقی (Pooling) و فرض مقابل (H1) مناسب بودن روش داده‌های تابلویی (Panel) را نشان می‌دهد.

جدول (۹): نتایج آزمون F لیمر (چاو) برای مدل پژوهش

آماره آزمون	درجه آزادی	مقدار احتمال (p)	نتیجه
۱۲/۶۴۹۴	(۶۵۴ ,۱۰۹)	۰/۰۰۰	استفاده از روش داده‌های تابلویی

همان‌گونه که در جدول ۹ مشاهده می‌شود، با توجه به معناداری آماره در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵، فرض صفر مبنی بر برابری اثرات خاص شرکت‌ها رد می‌شود؛ بنابراین برآورد مدل پژوهش با روش داده‌های تلفیقی مناسب نبوده و کارآمدی برآورد با روش داده‌های تابلویی برای ۱۱۰ شرکت نمونه تأیید می‌شود.

آزمون تشخیص نوع مدل (آزمون هاسمن)

پس از تأیید کاربرد روش داده‌های تابلویی، برای تعیین اینکه کدام‌یک از الگوهای اثرات ثابت یا اثرات تصادفی برای برآورد مدل مناسب‌تر است، از آزمون هاسمن استفاده شده است. در این آزمون، فرض صفر بیانگر مناسب بودن الگوی اثرات تصادفی و رد آن به‌منزله کاراتر بودن الگوی اثرات ثابت است.

جدول (۱۰): نتایج آزمون هاسمن برای مدل پژوهش

آماره آزمون	درجه آزادی	مقدار احتمال (p)	نتیجه
۵۶/۱۲۴۷	۶	۰/۰۰۰۰	استفاده از الگوی اثرات ثابت

با توجه به معناداری آماره هاسمن ($p<0.05$)، فرض صفر رد می‌شود و الگوی اثرات ثابت برای برآورد مدل پژوهش انتخاب می‌شود. بر این اساس، مدل نهایی پژوهش با روش اثرات ثابت و پس از اصلاح مشکلات ناهمسانی واریانس و خودهمبستگی سریالی (با افزودن جمله AR(1)) برآورد شده است.

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

نتایج فرضیات پژوهش

جدول (۱۱): نتایج بررسی ضرایب جزئی با روش ثابت با توجه به ناهمسانی مدل

متغیر وابسته: سودآوری شرکت، تعداد دوره: ۷، تعداد تقاطع: ۱۱۰، تعداد ترکیب موزون: ۷۷۰						
$COD_{it} = \beta_0 + \beta_1 CS_{it} + \beta_2 FF_{it} + \beta_3 CS_{it} * FF_{it} + \beta_4 SIZE_{it} + \beta_5 Growth_{it} + \beta_6 LEV_{it} + \varepsilon_{it}$						
متغیرها	نماد	ضرایب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال	نتیجه
ضریب تصادفی	C	۰,۲۴۵۳	۰,۰۸۰۵	۳,۰۴۶۶	۰,۰۰۲۴	معنادار
رفتار هزینه ها	CS	−۰,۰۲۴۴	۰,۰۰۶۸	−۳,۵۸۶۹	۰,۰۰۰۴	معنادار
شرکت های خانوادگی	FF	۰,۰۸۵۸	۰,۰۰۵۵	۱۵,۷۰۲۶	۰,۰۰۰۰	معنادار
رفتار هزینه ها * شرکت های خانوادگی	CS *FF	−۰,۰۰۴۲	۰,۰۰۰۷	−۶,۱۵۱۱	۰,۰۰۰۰	معنادار
اندازه شرکت	SIZE	۰,۰۱۵۲	۰,۰۰۴۳	۳,۵۳۷۱	۰,۰۰۰۴	معنادار
رشد فروش	Growth	۰,۰۱۹۳	۰,۰۰۸۹	۲,۱۵۸۹	۰,۰۳۱۲	معنادار
اهرم مالی	LEV	−۰,۰۱۹۴	۰,۰۰۸۱	−۲,۳۸۷۲	۰,۰۱۷۳	معنادار
وقفه مدل	AR(1)	۰,۹۵۸۲	۰,۰۱۵۷	۶۰,۸۴۵۲	۰,۰۰۰۰	معنادار
R-squared	۰/۷۷۴۱					
Adjusted R-squared	۰/۶۷۲۸					
F-statistic	۶۴/۶۹۱۴					
Prob(F-statistic)	۰/۰۰۰۰					
Durbin-Watson stat	۱/۸۷۲۴					

منبع: یافته‌های پژوهشگر

نتیجه

همان‌گونه که در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود، ضریب متغیر رفتار هزینه‌ها (CS) برابر با ۰/۰۲۴۴− و در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار است ($p<0.05$)؛ بنابراین فرض صفر (عدم تأثیر) رد شده و رابطه منفی و معنادار میان رفتار هزینه‌ها و سودآوری شرکت تأیید می‌شود. به عبارت دیگر، فرضیه اول پژوهش مورد تأیید قرار می‌گیرد. این یافته نشان می‌دهد افزایش چسبندگی و انعطاف‌ناپذیری هزینه‌های فروش، عمومی و اداری، از طریق کاهش کارایی عملیاتی و افزایش هزینه‌های غیرضروری، توان شرکت در ایجاد سود از دارایی‌های خود را کاهش می‌دهد.

ضریب متغیر تعاملی رفتار هزینه‌ها و شرکت‌های خانوادگی (CS×FF) نیز برابر با ۰/۰۰۴۲− و معنادار است ($p<0.05$)؛ بنابراین فرضیه دوم پژوهش نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد. بر این اساس، رابطه منفی میان رفتار هزینه‌ها و سودآوری با در نظر گرفتن نقش تعدیل‌گر مالکیت خانوادگی همچنان برقرار و معنادار است. لازم به ذکر است که برای تعیین جهت اثر تعدیل‌گری (تشدید یا تضعیف اثر منفی رفتار هزینه)، علامت و معناداری ضریب متغیر تعاملی است که ملاک قضاوت قرار می‌گیرد، نه صرفاً علامت ضریب اصلی رفتار هزینه؛ نتایج نشان می‌دهد مالکیت خانوادگی در نمونه بررسی‌شده، اثر منفی رفتار هزینه بر سودآوری را تعدیل کرده و در جهت تشدید آن عمل می‌کند.

در میان متغیرهای کنترلی، اهرم مالی (LEV) تأثیر منفی و معنادار و اندازه شرکت (SIZE) و رشد فروش (Growth) تأثیر مثبت و معناداری بر سودآوری شرکت دارند؛ این یافته‌ها با مبانی نظری حسابداری مالی و مدیریت مالی سازگار است.

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

ضریب تعیین مدل (۰/۷۷۴۱) نشان می‌دهد حدود ۷۷ درصد از تغییرات سودآوری شرکت توسط متغیرهای مستقل، تعدیل‌گر و کنترلی مدل تبیین می‌شود که برازش قابل‌قبولی برای مدل‌های داده‌های تابلویی در حوزه حسابداری مالی به شمار می رود. جدول ۱۲ خلاصه نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش را نشان می‌دهد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر رفتار هزینه‌ها بر سودآوری شرکت‌ها و آزمون نقش تعدیل‌گر مالکیت خانوادگی در این رابطه، در نمونه‌ای متشکل از ۱۱۰ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران طی بازه زمانی ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۳ انجام شد. یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه اول نشان داد رفتار هزینه‌ها تأثیر منفی و معناداری بر سودآوری شرکت دارد؛ به این معنا که هرچه چسبندگی هزینه‌های فروش، عمومی و اداری بیشتر باشد، توان شرکت در تبدیل درآمد به سود کاهش می‌یابد. این یافته از منظر حسابداری مدیریت قابل تبیین است؛ هنگامی که مدیران در واکنش به کاهش تقاضا، در تعدیل منابع و هزینه‌های متعهدشده با تأخیر عمل می‌کنند، هزینه‌های ثابت و نیمه‌ثابت شرکت برای مدتی در سطح بالاتری باقی می‌ماند و این امر سود عملیاتی و بازده دارایی‌ها را کاهش می‌دهد. این نتیجه با یافته‌های لفبور (۲۰۲۵)، مبنی بر تضعیف رابطه فروش و سودآوری در شرایط چسبندگی هزینه، و نیز با یافته‌های عبدالله زارع و همکاران (۱۴۰۴)، و رستمی نوروزآباد و همکاران (۱۴۰۲)، همسو، اما با نتایج شکیب و مروت (۱۴۰۴)، ناهمسو است.

نتایج آزمون فرضیه دوم نیز نشان داد که با در نظر گرفتن نقش تعدیل‌گر مالکیت خانوادگی، رابطه منفی و معنادار میان رفتار هزینه‌ها و سودآوری همچنان پابرجاست. این یافته بیانگر آن است که ساختار مالکیت و ویژگی‌های حاکمیتی شرکت‌های خانوادگی، از جمله نزدیکی مالکیت و مدیریت، افق زمانی بلندمدت‌تر مالکان و نظارت مستقیم‌تر آن‌ها، در نحوه تصمیم‌گیری درباره حفظ یا تعدیل منابع اثرگذار است. این نتیجه با یافته‌های آبودی و شاست (۲۰۲۵)، و گنوت و همکاران (۲۰۲۵)، هم‌راستا، اما با بخشی از نتایج پراتونو و هان (۲۰۲۲)، ناهمسو است؛ این ناهمسویی می‌تواند ناشی از تفاوت در محیط نهادی، ساختار مالکیت و سازوکارهای حاکمیت شرکتی میان اقتصاد ایران و سایر اقتصادهای بررسی‌شده باشد.

در مجموع، یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سودآوری شرکت‌ها تنها تحت تأثیر میزان فروش و درآمد قرار ندارد، بلکه کیفیت مدیریت هزینه، سرعت تعدیل منابع در برابر تغییرات فعالیت و ویژگی‌های ساختار مالکیت نیز از عوامل تعیین‌کننده مهم عملکرد مالی شرکت به شمار می‌روند. کنترل رفتار هزینه‌ها و اتخاذ تصمیمات به‌موقع درباره تعدیل منابع، به‌ویژه در دوره‌های کاهش فروش، می‌تواند به حفظ سودآوری و افزایش کارایی اقتصادی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران کمک کند.

دستاوردهای نظری و کاربردی پژوهش

پژوهش حاضر از دو منظر به ادبیات موجود کمک می‌کند. از منظر نظری، با تلفیق ادبیات رفتار هزینه (نظریه چسبندگی هزینه) و ادبیات حاکمیت شرکتی در شرکت‌های خانوادگی (نظریه‌های نمایندگی و مباشرت)، چارچوبی یکپارچه برای تبیین نحوه اثرگذاری ساختار مالکیت بر رابطه هزینه–سودآوری ارائه می‌دهد؛ چارچوبی که در ادبیات داخلی حسابداری کمتر به‌طور تجربی آزموده شده است. از منظر کاربردی نیز، نتایج پژوهش نشان می‌دهد صرفاً تحلیل روند فروش و سود خالص برای قضاوت درباره کیفیت عملکرد مالی شرکت‌ها کافی نیست و لازم است رفتار هزینه‌ای شرکت‌ها، به‌ویژه در تعامل با ساختار مالکیت، به‌طور صریح در تحلیل‌های مالی و اعتباری لحاظ شود. این یافته برای تحلیل‌گران اعتباری، حسابرسان

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

مستقل در ارزیابی تداوم فعالیت، و نهادهای ناظر بازار سرمایه در تدوین الزامات افشا درباره ساختار مالکیت و هزینه‌های عملیاتی نیز حائز اهمیت است.

پیشنهادهای کاربردی

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای کاربردی زیر برای مدیران، سرمایه‌گذاران، تحلیل‌گران مالی و سیاست‌گذاران ارائه می‌شود:

۱. استقرار نظام جامع مدیریت هزینه: مدیران شرکت‌های بورسی باید هزینه‌های فروش، عمومی و اداری را به‌طور مستمر پایش کرده و هزینه‌های غیرضروری و کم‌بازده را شناسایی و حذف کنند تا از تشدید چسبندگی هزینه‌ها جلوگیری شود.

۲. توجه هم‌زمان به فروش و هزینه‌ها در ارزیابی عملکرد: افزایش فروش نباید به‌تنهایی معیار بهبود عملکرد تلقی شود؛ ارزیابی عملکرد مدیران باید بر اساس تناسب تغییرات هزینه با تغییرات سطح فعالیت انجام شود.

۳. تقویت سیستم‌های حسابداری مدیریت: استفاده از بودجه‌ریزی انعطاف‌پذیر، تحلیل هزینه–حجم–سود و سیستم‌های هزینه‌یابی مناسب می‌تواند اطلاعات به‌موقع و دقیقی برای تصمیم‌گیری درباره تعدیل هزینه‌ها فراهم کند.

۴. حرفه‌ای‌سازی مدیریت در شرکت‌های خانوادگی: بهره‌گیری هم‌زمان از مالکیت خانوادگی و مدیران متخصص و مستقل، می‌تواند احتمال تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر ملاحظات عاطفی خانوادگی را کاهش داده و کیفیت تصمیمات هزینه‌ای را ارتقا بخشد.

۵. تقویت نظارت هیئت‌مدیره و کمیته حسابرسی: پایش دوره‌ای روند تغییرات هزینه‌ها و ارتباط آن با فروش و سودآوری، به کشف به‌موقع ناکارایی‌های عملیاتی کمک می‌کند.

۶. تدوین برنامه مشخص مدیریت هزینه در شرایط کاهش فروش: به‌ویژه شرکت‌های خانوادگی باید پیش از مواجهه با رکود، برنامه مدونی برای بازنگری قراردادها، کنترل مخارج اداری و تعدیل ظرفیت عملیاتی داشته باشند.

۷. توجه سرمایه‌گذاران و تحلیل‌گران به رفتار هزینه: در ارزیابی کیفیت سودآوری شرکت‌ها، صرفاً سود خالص یا بازده دارایی ها کافی نیست و رفتار هزینه، ساختار مالکیت و توانایی شرکت در تعدیل هزینه با تغییرات فروش نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

محدودیت‌های پژوهش

همانند سایر پژوهش‌های تجربی در حوزه حسابداری و مالی، پژوهش حاضر نیز با محدودیت‌هایی همراه بوده که در تفسیر و تعمیم نتایج باید مورد توجه قرار گیرد:

۱. محدودیت در دسترسی به اطلاعات: بخشی از داده‌های مورد نیاز از صورت‌های مالی و گزارش‌های منتشرشده شرکت‌ها استخراج شده است؛ بنابراین هرگونه نقص یا تفاوت در نحوه افشای اطلاعات می‌تواند بر دقت اندازه‌گیری متغیرها اثرگذار باشد.

۲. محدودیت در تعمیم‌پذیری نتایج: جامعه آماری پژوهش محدود به شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران است؛ بنابراین تعمیم نتایج به شرکت‌های خارج از بورس، شرکت‌های خصوصی و سایر محیط‌های اقتصادی باید با احتیاط صورت گیرد.

www.jamv.ir
ISSN: 2645-4572

۳. محدودیت در اندازه‌گیری متغیرها: رفتار هزینه و سایر متغیرهای پژوهش بر اساس شاخص‌های کمی مستخرج از اطلاعات مالی اندازه‌گیری شده‌اند و ممکن است تمامی ابعاد کیفی و مدیریتی، به‌ویژه انگیزه‌های مدیران در تصمیم‌گیری درباره تعدیل منابع را منعکس نکنند.

۴. محدودیت در شناسایی شرکت‌های خانوادگی: تعیین خانوادگی بودن شرکت‌ها بر اساس اطلاعات مالکیتی افشاشده انجام شده است؛ در مواردی که این اطلاعات به‌طور کامل افشا نشده باشد، احتمال خطای طبقه‌بندی وجود دارد.

با توجه به این محدودیت‌ها، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی به بررسی نقش تعدیل‌گر حاکمیت شرکتی، مقایسه مستقیم رفتار هزینه در شرکت‌های خانوادگی و غیرخانوادگی، بررسی اثر رفتار هزینه بر سودآوری در شرایط رونق و رکود اقتصادی و نیز استفاده از سازوکارهای اندازه‌گیری کیفی‌تر برای مالکیت خانوادگی بپردازند.

منابع

- ✓ انگوتی کلوچه، پریسا، (۱۴۰۴)، زنجیره ارزش محصولات کشاورزی نقش واسطه‌ها هزینه‌های حمل و نقل و فسادپذیری در تعیین قیمت نهایی و سودآوری تولیدکننده، پنجمین همایش بین المللی کشاورزی، صنایع غذایی و محیط زیست، همدان.
- ✓ دارابی، رویا، ناصری نسب، سارا، (۱۴۰۲)، تاثیر هزینه‌های نمایندگی، اندازه و ساختار سرمایه بر سودآوری بانک‌های پذیرفته شده در بورس تهران، اولین همایش ملی پژوهش‌های نو پدید در حسابداری، مالی، مدیریت و اقتصاد با رویکرد توسعه اکوسیستم نوآوری، تهران.
- ✓ رستمی نوروزآباد، مجتبی، شهرازی، میلاد، مردانی، ژاله، آریان اصل، هانیه، (۱۴۰۲)، بررسی اثرات ضریب خسارت، هزینه‌های عملیاتی و نسبت نگهداری بر میزان سودآوری شرکت‌های بیمه، سیویلیکا.
- ✓ شجاعی جشوقانی، حمزه، محمدی خشوئی، حمزه، (۱۴۰۳)، بررسی واکنش مدیران به عدم اطمینان اقتصاد کلان و پیامدهای آن برای سودآوری، هزینه و درآمد شرکت، ششمین کنفرانس ملی و سومین کنفرانس بین المللی الگوهای نوین مدیریت کسب و کار در شرایط ناپایدار، تهران.
- ✓ شکیب، بهناز، مروت، محمود، (۱۴۰۴)، بررسی تاثیر استراتژی تجاری بر سودآوری از طریق اعتبار تجاری با نقش تعدیلگری هزینه نمایندگی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، سیویلیکا.
- ✓ عبداله زارع، فاطمه، جمشیدی، فاطمه، مهجوری، حمیدرضا، (۱۴۰۴)، تاثیر مدیریت هزینه بر سودآوری شرکت‌ها، سومین کنفرانس بین المللی پژوهش‌های کاربردی در علوم انسانی، اقتصاد، مدیریت و حسابداری.
- ✓ Abudy, M. M., & Shust, E. (2019). Selling, general, and administrative cost behavior of family firms. Efrat, Selling, General, and Administrative Cost Behavior of Family Firms (November 24, 2019).
- ✓ Abudy, M. M., & Shust, E. (2025). Cost behavior and profitability of family firms. Finance Research Letters, 108006.
- ✓ Acquaah, M., Amoako-Gyampah, K., & Jayaram, J. (2011). Resilience in family and nonfamily firms: an examination of the relationships between manufacturing strategy, competitive strategy and firm performance. International journal of production research, 49(18), 5527-5544.
- ✓ Amore, M. D., Pelucco, V., & Quarato, F. (2022). Family ownership during the Covid-19 pandemic. Journal of Banking & Finance, 135, 106385.

- ✓ Anderson, R. C., & Reeb, D. M. (2003). Founding- family ownership and firm performance: evidence from the S&P 500. The journal of finance, 58(3), 1301-1328.
- ✓ Ding, W., Levine, R., Lin, C., & Xie, W. (2021). Corporate immunity to the COVID-19 pandemic. Journal of Financial Economics, 141(2), 802–830.
- ✓ Galavotti, I., D'Este, C., & Cerrato, D. (2025). A size-based contingency approach to family firms' performance: the role of family power. Journal of Management and Governance, 1-36.
- ✓ Gill, A., Mand, H. S., & Kaur, G. (2025). Foreign family directors, gender diversity, and debt costs for family business firms. International Journal of Corporate Governance, 15(1), 28-45.
- ✓ Gnoth, C., Rapp, M. S., & Udoieva, J. (2025). Listed founding family firms and labor cost stickiness#. Industrial Relations: A Journal of Economy and Society, 64(2), 268-295.
- ✓ Golden, J., Mashruwala, R., & Pevzner, M. (2020). Labor adjustment costs and asymmetric cost behavior: An extension. Management Accounting Research, 46, 100647.
- ✓ Gomez-Mejia, L. R., Nuñez-Nickel, M., & Gutierrez, I. (2001). The role of family ties in agency contracts. Academy of Management Journal, 44(1), 81–95.
- ✓ Górriz, C. G., & Fumás, V. S. (2011). Family ownership and firm performance: the net effect of productive efficiency and growth constraints. Innovar, 21(40), 155-170.
- ✓ Kotlar, J., Fang, H., De Massis, A., & Frattini, F. (2014). Profitability goals, control goals, and the R & D investment decisions of family and nonfamily firms. Journal of Product Innovation Management, 31(6), 1128-1145.
- ✓ Lefebvre, V. (2025). Looking at the relationship between growth and profitability: the role of cost stickiness as a strategic liability. Journal of Accounting & Organizational Change, 21(1), 70-93.
- ✓ Moreno-Gené, J., & Gallizo, J. L. (2021). Intergenerational differences in family business management and their influence on business profitability. Sustainability, 13(12), 6979.
- ✓ Olubiyi, T. O. (2020). Knowledge management practices and family business profitability: Evidence from Lagos State, Nigeria. Arabian Journal of Business and Management Review (Nigerian Chapter), 6(1), 23-32.
- ✓ Pombo, C., González, M., Guzmán, A. & Trujillo, M. A. (2012). Family firms and financial performance: The cost of growing. Emerging Markets Review, 13(4), 626-649.
- ✓ Pratono, A. H., & Han, L. (2022). From family business orientation to organisational citizenship behaviour: prosocial behaviour in family business performance. Journal of Family Business Management, 12(4), 923-937.
- ✓ Qi, Y., Zou, Y., & Shi, F. (2025). CEO social capital and implied cost of capital: Based on the empirical evidence of Chinese family businesses. PloS one, 20(3), e0316535.
- ✓ Sabzalipour, F., Esmailikia, G., & Arzani, E. (2023). Asymmetric cost behavior of family firms: Socio-emotional Wealth perspective; Cost Stinckness.
- ✓ Weiss, D. (2010). Cost behavior and analysts' earnings forecasts. The accounting review, 85(4), 1441-1471.
- ✓ Yang, D., Koo, J., & Kim, J. (2023). The role of venture capitalist monitoring in mitigating cost stickiness: Evidence from Korea's IPO market. Finance Research Letters, 52, 103560.